

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Кравчук С.М.

здобувачка вищої освіти бакалаврського рівня
Навчально-науковий інститут педагогіки
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, Україна

Шанскова Т.І.

доктор педагогічних наук, доцент

Сучасна початкова освіта в Україні спрямована на формування компетентної особистості, яка здатна самостійно мислити, аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Впровадження концепції Нової української школи надає особливого значення розвитку критичного мислення учнів уже на початковому етапі навчання. Інтегрований курс «Я досліджую світ» посідає важливе місце у формуванні світогляду молодших школярів. Його зміст спрямований на пізнання природи, суспільства, людини та її взаємодії з довкіллям. Курс «Я досліджую світ» створює сприятливе середовище для розвитку пізнавальної активності дітей, стимулюючи формування дослідницьких умінь та навичок.

Критичне мислення ми розглядаємо як здатність особистості усвідомлено сприймати інформацію, аналізувати її, ставити запитання та робити висновки [4]. Формування таких умінь є надзвичайно важливим для молодших школярів, оскільки вони щоденно отримують величезну кількість інформації з різних джерел. Ми навчаємо дітей не просто запам'ятовувати факти, а здобувати навички, які стануть необхідними у їхньому житті. У молодшому шкільному віці діти стають більш допитливими, починають самостійно оцінювати навколишній світ та здобувають навички самостійної діяльності. Тому сьогодні ми зосереджуємося на тому, щоб учні вчилися шукати причини й наслідки подій, дивилися на речі під різними кутами та аргументовано доводили власну думку. Це робить процес навчання живим та ефективним для кожної дитини. Практична цінність такої роботи підтверджується багаторічними дослідженнями фахівців. Наприклад, вагомий внесок у вивчення цієї проблематики зробили О. Пометун, Л. Пироженко [2], які обґрунтували ефективність інтерактивних технологій навчання (зокрема методів «мозкового штурму», «дебатів» та «роботи в малих групах»). Своєю чергою, С. Терно [4] зосередився на розробці методики розвитку критичного мислення як інструменту формування свідомого ставлення до інформації, пропонуючи стратегії аналізу аргументів та виявлення логічних помилок.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» відіграє важливу роль у розвитку пізнавальної активності школярів. Його зміст має міждисциплінарний характер і поєднує елементи природничої, соціальної, громадянської та

здоров'язбережувальної освітньої галузі. У межах курсу учні знайомляться з різними аспектами життя людини, природи та суспільства, що створює сприятливі умови для розвитку критичного мислення. Основними змістовими лініями курсу є: «Людина», «Людина серед людей», «Людина в суспільстві», «Людина і світ», «Людина і природа» [5]. Кожен із цих тематичних розділів передбачає використання різних методів навчання, спрямованих на розвиток аналітичних і рефлексивних умінь учнів.

Зокрема, під час вивчення тем, пов'язаних із розділом «Людина і природа» [5], учні мають можливість проводити спостереження за природними явищами, виконувати прості досліди, аналізувати результати спостережень і робити висновки. У цьому контексті ефективним є використання технології «Асоціативний куш», яка допомагає актуалізувати попередні знання учнів і систематизувати уявлення про певне природне явище або об'єкт. Наприклад, під час вивчення теми «Вода у природі» учні можуть назвати асоціації до слова «вода», об'єднати їх у смислові групи та визначити її значення для живих організмів. Така діяльність сприяє формуванню умінь аналізувати та узагальнювати отримані знання.

У межах тематичного розділу «Людина» [5], де розглядаються питання здоров'я, гігієни та безпечної поведінки, доцільно використовувати технологію «Кубування». Ця технологія передбачає розгляд певного поняття або явища з різних позицій (описати, порівняти, пояснити, проаналізувати, застосувати та оцінити). Наприклад, під час вивчення теми «Здоровий спосіб життя» учні можуть по черзі виконувати завдання на гранях умовного «куба»: описати корисні звички, порівняти здоровий і нездоровий спосіб життя, пояснити значення фізичної активності, проаналізувати наслідки шкідливих звичок. Такий підхід стимулює учнів до більш глибокого осмислення навчального матеріалу.

Під час вивчення розділу «Людина серед людей» [5], у якому розглядаються питання взаємодії в колективі, взаємоповаги, співпраці та соціальних ролей, ефективним є метод «Шість капелюхів мислення», запропонований Едвардом де Боно. Цей метод дає змогу учням аналізувати певну ситуацію з різних позицій. Наприклад, під час обговорення ситуації конфлікту між однокласниками учні можуть розглядати проблему з позиції різних «капелюхів»: висловлювати свої емоції, оцінювати факти, пропонувати можливі шляхи розв'язання ситуації. Такий підхід сприяє формуванню умінь бачити проблему з різних точок зору та знаходити конструктивні рішення.

Ще одним ефективним методом розвитку критичного мислення є технологія «Сенкан», яка передбачає узагальнення інформації у формі короткого п'ятирядкового вірша. Використання сенкану сприяє розвитку вміння виділяти головне, узагальнювати інформацію та формулювати власні думки. Наприклад, після вивчення теми «Охорона природи» учні можуть скласти сенкан до слова «природа», визначаючи її основні ознаки, значення та власне ставлення до неї. Така форма роботи допомагає учням усвідомити важливість екологічної відповідальності та формує емоційно-ціннісне ставлення до довкілля.

Важливим педагогічним інструментом формування критичного мислення є використання відкритих запитань. Відкриті запитання стимулюють учнів до

роздумів, аналізу та аргументації. Учитель може використовувати такі запитання, як: «Чому ви так вважаєте?», «Що станеться, якщо..?», «Які можуть бути наслідки цього явища?». Завдяки таким запитанням учні вчаться обґрунтовувати власну позицію, висувати припущення та аналізувати різні варіанти розв'язання проблеми.

Важливою умовою результативності є правильна структура уроку [4]. Ми будемо заняття так, щоб учні були максимально включені в освітній процес. Урок розпочинається з мотивації, тобто замість того, щоб просто оголосити тему, ми пропонуємо розв'язати певну проблему або ставимо несподіване запитання, яке викликає в учнів щирий інтерес. Потім ми актуалізуємо попередні знання, щоб новий матеріал не був якимось чужим, а природно пов'язувався з уже вивченим. Наступним є етап усвідомлення, тобто це час для активної роботи, аналізу джерел, малюнків, відеоматеріалів та результатів спостережень. Завершуємо урок рефлексією, коли ми разом зупиняємося і аналізуємо, що вдалося, що нового відкрили для себе і де зможемо використати ці знання згодом.

Окрім шкільного освітнього середовища, важливу роль у розвитку критичного мислення молодших школярів відіграє родинне виховання. Саме в сім'ї, у щоденному спілкуванні, дитина отримує свій найперший досвід аналізу життєвих ситуацій та прийняття самостійних рішень. Батьки можуть цілеспрямовано сприяти розвитку критичного мислення, перетворюючи звичайні родинні справи на навчальні ситуації.

Надзвичайно дієвим способом розвитку мислення вдома є спільне обговорення. Це не просто перегляд мультфільмів чи читання книжок — це глибокий аналіз поведінки персонажів, оцінка їхніх вчинків та прогнозування можливих наслідків. Батьки, які запитують «Чому ти так вважаєш?» або «Які можуть бути інші варіанти?», навчають дитину критичному мисленню, а не лише емоціям. Крім того, залучення дітей до прийняття сімейних рішень, наприклад планування дозвілля, вибір покупок або розподіл домашніх обов'язків теж вимагає від них аналізу інформації, зіставлення фактів та відповідального ставлення до власних висновків. Така взаємодія сприяє розвитку вміння бачити причинно-наслідкові зв'язки, що є основою критичного мислення.

Отже, формування критичного мислення молодших школярів є одним із важливих завдань сучасної початкової освіти. Інтегрований курс «Я досліджую світ» створює сприятливі умови для розвитку цієї компетентності завдяки змісту та можливості використання дослідницьких методів навчання. Застосування таких педагогічних технологій, як «Асоціативний куц», «Кубування», «Сенкан», «Шість капелюхів мислення», а також використання проблемних запитань сприяє розвитку пізнавальної активності учнів, формуванню навичок аналізу інформації та аргументації власної думки. Формування критичного мислення є комплексним процесом, що потребує спільних зусиль учителів і батьків. Саме така співпраця сприяє розвитку здатності дітей аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та відповідально приймати рішення. Формування критичного мислення стає можливим завдяки орієнтації учнів на розуміння бачити взаємозв'язки у навколишньому світі. Як результат, молодші школярі переходять від ролі пасивних слухачів до активних дослідників.

Список використаних джерел

1. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. Київ: Віпом, 1987. 97 с.
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ, 2003. 181 с.
3. Савченко О. Я. Виховання пізнавальних потреб учнів. Початкова школа. 1981. № 4. С. 7–13.
4. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта, 2009. 269 с.
5. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (1–2 класи), розроблена під керівництвом Савченко О. Я.: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. URL: <https://sii.org.ua/document/tyrova-osvitnya-programa-rozroblena-pid-kerivnyctvom-savchenko-o-ya-1-2-klas/> (дата звернення: 06.03.2026).